

Értéktörzők

HÍRLEVÉL

IV. évfolyam 2-3. szám 2022. szeptember

EZEN AZ ŐSZÖN ÜNNEPELHETJÜK A VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÁLTAL SZERZETT FÓTI DAL 180. ÉVFORDULÓJÁT!

Az évfordulóhoz kapcsolódva mutatjuk be Agárdi Gábor, a Nemzet Színésze, Fót Díszpolgára, az „Örökös Hegygazda” festményét, amely a Fáy Présházban látható. Agárdy Gábor a festményhez felhasználta Szemlér Mihály korabeli festő rajzát, aki azt a pillanatot örökítette meg, amikor Vörösmarty Mihály először szavalta el a Fóti dalt a Fáy

Présházban összegyűlt neves társaság, a Reform kor nagyjai tagjai előtt 1842. október 5-én tartott szüreten.

Ugyanezt a jeles eseményt Németh Kálmán szobrászművész, Fót Díszpolgára is kifaragta 1970-ben. A műben felismerhető Bajza József, Deák Ferenc, Vachott Sándor, Arany János, Fáy András, Kossuth Lajos. Fáyné Sziráki Zsuzsi, de megjelenik rajta Németh Kálmán és neje Zuna Edit is.

A Fóti dal egyik versszaka és annak nemzeti vonatkozása olvasható lapunk 16. oldalán.

KIÁLLÍTÁS A GRÓF APPONYI FRANCISKA ÁLTAL LÉTREHOZOTT SUUM CUIQUE TELEP 100. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

A Fóti Értéktár Bizottság nagyszabású kiállítást rendezett a fóti Suum Cuique telep avatásának 100. évfordulója alkalmából. Május 22-én vasárnap délután a Vörösmarty Művelődési Ház nagyterme megtelt érdeklődőkkel, akik kíváncsian várták a telep történetét bemutató kiállítást. A Himnusz felcsendülése után Lévai Sándorné a FÓTÉB elnöke előadta Gróf Apponyi Franciska meséjét, amely a Suum Cuique telep létrejöttének történetét eleveníti fel. A hangulatos írás felolvasása után következett Dr. Vass György Fót polgármesterének ünnepi beszéde, melyben kiemelte ennek a nemzetközi összefogásnak példaértékű mivoltát, s a leendő Suum Cuique telep történetét bemutató emlékház mielőbbi kialakításának fontosságát. Ezt követően Gróf Károlyi Lászlóné, Erzsébet asszony gróf Apponyi Franciska személyét méltatatta, s megköszönte az Értéktár Bizottság munkáját, hogy Apponyi Franciska emlékét őrzik, ápolják. Ezután a kiállítás kurátoraként egy vetített képes előadás keretein belül ismerttettem a koncepciót, az egyes szekciók logikai és tartalmi felépítését, különböző Apponyi Franciska idézetekkel színesítve beszédemet.

Gróf Károlyi Lászlóné gróf Apponyi Franciska

A kurátori koncepcióról:

Elsőként az anyaggyűjtéssel kezdtem a kutatást, illetve interjúkat készítettem az egykori telepen lakó családok leszármazottaival. 100 év távlatában igen nagy kihívás volt számomra, hiszen, ma már szinte teljesen kicserélődött a lakosság, mindössze néhány család leszármazottja él még mind a mai napig ezen a területen. A kiállítás szakmai anyaga levéltári kutatásokból, korabeli cikkekből és adatközlők által készített interjúkból íródott. Számomra nagyon izgalmas, tanulmányos és felemelő érzés volt készülni erre a százéves évfordulóra, foglalkozni ezzel a különleges témával. A kiállítás címe „Egy falu, amelyet az egész világ épít” szinte adta magát, hiszen, amikor kezembe vettem ezt az 1929-ben megjelent kiadványt rögtön tudtam, hogy ennél jobb címet nem is lehetne adni a kiállításnak. A Gróf Apponyi Franciska által kiadott füzet az addig alapított házak történetét meséli el.

A kiállítás felépítése a Grófnő által létrehozott Suum Cuique telep és gazdag történelmi múltjának bemutatása, olyan látványelemek beiktatásával, melyekre a

látogatók is felfigyelnek. Így szinte felütésszerűen, a bejárattól balra állványrendszerre helyezett adománytáblákat láthattunk, melyek egykor a felépült házak homlokzatain voltak láthatók. Ezek a táblák tanújelei annak, hogy melyik ország, illetve melyik konkrét személy támogatásából épült fel az adott ház, hiszen Magyarországon kívül 18 országból érkeztek adományok. Igazi kuriózumnak számított a kiállításon, az a 10 adománytábla, amelyet bemutathattunk, hiszen az évtizedek folyamán sajnos rengeteg tábla megsemmisült az épületek eladása, átalakítása közben.

Ezt követően hét paravánon elevenedett meg kronológiai sorrendben a fóti Suum Cuique telep története dokumentumokkal, fényképekkel, hangulatos leírásokkal színesítve. Az első két paraván a Suum Cuique telep nagyszabású projektjének előzményeit taglalta: **A Fótiak az első világháború sodrában** című szekció a Nagy Háborúban harcoló fótiaknak, illetve családtagjaiknak állított emléket, kiknek életét teljesen felforgatta ez a háborús helyzet.

Balogh Dávid kurátor

Lévai Sándorné, az Értéktár Bizottság elnöke

Molnár Krisztina
műsorszerkesztő, a
FÓTÉB tagja

Dr. Vass György
polgármester

Károlyi Lászlóné
Erzsébet asszony

A második kiállításrész Gróf Apponyi Franciska az I. világháború károsultjainak védelmezője címet kapta. A kiállítás ezen szakasza a telep megálmodójáról, Apponyi Franciskáról emlékezett meg. A Grófnő életét a jótékonyágnak, segítségnyújtásnak szentelte, kiváló szociális érzékének köszönhetően szervezte meg a fótiak megsegítését szinte az első hadba vonuló katonával egy időben. Hazaszeretete, mélyen vallásos, keresztény szellemisége példaértékű az utókor számára.

A harmadik kiállításrész **Az első téglától az avatóünnepségig (1922. 05. 25.)** címet kapta. A kiállítás szekció részletesen bemutatta az építkezés folyamatát, vagyis az első 18 ház felépítését, illetve az avatóünnepséget, mely 1922. május 25-én volt, áldozócsütörtök napján. Magyar és nemzetközi méltóságok jelenlétében Horthy Miklós kormányzó avatta fel a Suum Cuique telepet. A vendégek létszáma több mint tízezer volt!

A negyedik szekció **„Megtört sorsok” – a Suum Cuique telep egykori lakóinak történetei** címet viselte. A Suum Cuique telep házaiban történetein keresztül régi fóti családok sorsai elevenednek meg, melyek a 20. századi történelem viharos időszakában születtek. Leírhatatlan az a sok szenvedés, nélkülözés, fáradtságos munka, melyek a falak között zajlottak, de mindig élt a remény, hogy az itt lakók élete jobbra fordulhat. 10 háznak a történetét tudtuk ezen a kiállításon bemutatni a leszármazottak visszaemlékezési, régi fényképek és hivatalos iratok segítségével. A kiállítás 4. szekciója a telep egykori lakóinak állított emléket.

Az 5. paraván címe **„Boldog sziget az élet tengerében”- a Suum Cuique telep mindennapjai**. A szekció Fótújfalú létesítményeit mutatta be részletesen, illetve az emberek boldogulását, életét, a foglalkoztató műhelyeket, a kis Néprajzi Múzeumot, végül Telek Antalnét, született Csemez Jolán életútját, aki a műhelyek vezetője volt.

A hatodik kiállítás szekció **Az 50. ház avatása, fejlesztési tervek és azok elmaradása** címet kapta. Az első fele ennek a résznek az 50. ház átadásának részletes bemutatásáról szólt, mely 1928. június 3-án volt. Az 1928-as év még bizakodóvá tette a Grófnőt és a Suum Cuique Alap Bizottságát, de sajnos az 1929-es nagy gazdasági világválságra senki sem számított. Az 50. ház avatása, tekinthető egyben a telep második avatásának is, ugyan kevésbé volt fényűző és nagyszabású mint az első, de a lelkesedés és a jó szándék ugyanolyan intenzív volt.

A hetedik szekció a **Suum Cuique telep jelene és jövője** címet viselte. Az egykori telep, ma már teljesen átalakult, hiszen az évtizedek során az építési rendeletek hol tiltották az átalakítást, hol valamilyen formában engedélyezték. Az 1970-es években még szinte változatlan volt a telep arculata. Ezt követően kezdődtek az átépítések, bontások, átalakítások. Fót Város Önkormányzata néhány éve megvásárolta a Kölcsey utca 3. ingatlant, hogy a felújítása után az épület emlékházként funkcionálhasson a jövőben. Ezt az épületet Magyar Lajos és családja lakta, ennek a háznak a története is elmesélésre került a kiállításon néhány fénykép és leírás segítségével.

A kiállítás ezen szekciójában láthattunk egy fényképválogatást a Suum Cuique telep mai állapotáról, és a leendő Suum Cuique Emlékházról. Az Értéktár Bizottság tagjai bíznak abban, hogy a felújítási munkála-

tok minél előbb elindulnak, hiszen szinte már a lélek tartja a falakat, a tetőzet beszakadt, a tornác egyik oszlopa kidőlt. Szerencsére már elkészültek a látványtervek és a tervrajzok az épület helyreállításához szükséges dokumentációk, melyek pályázati források bevonásával megvalósíthatóak lesznek. A felújítás után méltó módon fogja bemutatni gróf Károlyi Lászlóné, született Apponyi Franciska életét, munkásságát, és a fóti Suum Cuique telep és lakóinak történetét. A jövő kecsegtető reményével zártuk a kiállítás ezen szakaszát és bemutattuk a Suum Cuique Emlékház látványterveit, melyet Salamin Miklós építész bocsátott rendelkezésünkre.

A következő falszakaszon és alatta három asztali vitrinben a következő témákban láthatunk festményeket, metszeteket, fényképeket, dokumentumokat: az I. világháború, a Suum Cuique telep és végezetül a korabeli PR-marketing kiadványok. Itt elhelyeztünk tableteket is, amin olvashatók voltak a korabeli szerződések, újságok, törlesztő füzetek, illetve más kiadványok a telepről.

A kiállítás záróakkordja a „Vatikáni házról” készült akvarell kép felnagyított változata volt, illetve közvetlenül a mellette elhelyezkedő népviseletekben látható bábúk, akik úgy jelentek meg, mint a korabeli fényképeken a házak előtt álló beköltöző családok. Ezzel az életképpel az új élet kezdetét szerettük volna megörökíteni.

A beszédek és a köszöntők között felléptek az Apponyi Franciska Óvoda gyermekei, továbbá Visnyai Viki hegedűn, zongorán játszott, Szentírmai Gergely bőgőn, Vida Ferenc pedig brácsán kísérte. A kiállítás megnyitó műsorának szerkesztője és konferálója Molnár Krisztina, a Fóti Értéktár Bizottság tagja volt, aki a Károlyi család és nagyszüleihez kötődő személyes történeteit is megosztotta a hallgatósággal. Délután a kiállítás megtekintésével folytatódott, melyet vendégfogadás kísér.

A kiállítás kísérőprogramjai a hetente megrendezett kuratori tárlatvezetésekkel, és az eredeti helyszínen egy teleptörténeti sétával egészült ki.

Mindenekelőtt szeretnénk megköszönni a Nemzeti Kulturális Alapnak, Fót Város Önkormányzatának és a Fóti Közművelődési és Közgyűjteményi Központnak a támogatását a kiállítás létrejöttéért. Köszönetünket szeretnénk kifejezni Gróf Károlyi Lászlónak (Apponyi Franciska unokájának), és Károlyi Erzsébet asszonynak, akik a Fóti Károlyiak Alapítvány létrehozói, gróf Apponyi Franciska hagyatékának gondozói.

Szeretném megköszönni a Fóti Települési Értéktár Bizottság tagjainak áldozatos munkáját, hiszen nélkülük ez a kiállítás nem jöhetett volna létre, időt és energiát nem sajnálva részt vettek az anyaggyűjtésben, szervezésben, installálásban: Lévai Sándornénak a FÓTÉB elnökének, Elekné Szemők Erzsébetnek, Molnár Krisztinának, Szűcs Máriának, Varga Jánosnénak.

Köszönjük Önöknek, fótiaknak, akik megosztották emlékeiket, fényképeiket, féltett tárgyikat erre a kiállításra! Fogadják hálánkat és köszönetünket adatközlőink, adományozóink, kölcsönző magánszemélyeink, támogatóink.

Balogh Dávid

A kiállítás a megnyitó előtt

A MUSSOLINI ADOMÁNYÁBÓL ÉPÜLT „OLASZ HÁZ” TÖRTÉNETE

Talán kevesen tudják, de a Suum Cuique telep egyik házának külföldi adományozója Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883-1945), politikus volt.

1928-ban épült fel Turai József és családjának háza. A korabeli sajtó is foglalkozott néhány cikk erejéig a Turai családdal, hiszen az olasz politikus keresztfiává fogadta Turaiék tizedik gyermekét. Mussolini házadománya, tiszteletbeli keresztapasága kiválóan illeszkedett külpolitikai propagandájához, hiszen a gondoskodó, tévedhetetlen, az eseteket megsegítésén fáradhatatlanul munkálkodó miniszterelnök képe szimpátiát kelthetett az olasz nép szemében. 1927. 04. 05-én Benito Mussolini és Bethlen István miniszterelnök a Palazzo Chigi dísztermében aláírta az olasz-magyar barátsági szerződést, amellyel a Horthy-korszak Magyarországnak egyik legfőbb politikai partnere Olaszország lett.¹ Ennek fényében nem meglepő a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok kiépítése.

Az 1928-as adakozáskor Mussolini már javában Olaszország miniszterelnöke volt, hiszen 1922 és 1943 között töltötte be ezt a tisztséget. A korabeli cikkek segítségével idézzük fel az egyik „Olasz ház” történetét, hiszen az összeírások és hivatalos dokumentumok szerint Olaszország kettő, míg a Vatikán egy házat épített a Suum Cuique telepen: 1. Camillo Castiglioni (1921), 2. XI. Pius pápa (1922), 3. Benito Mussolini (1928).

Turai József és Turai Józsefné,
1954 körül

A családfő, Turai József 1882. 01. 14-én született (1958. 04. 06-án hunyt el), római katolikus vallású volt. Valkórol származott, szülei Turai János és Sziráki Borbála voltak. Foglalkozását tekintve urasági béres volt, Sikátorpusztán lakott. Harcolt az I. világháborúban az orosz fronton, ahol a lövészárkokban reumát és benuást szenvedtek a lábai, amelyek sosem gyógyultak meg, s csak sántítva tudott járni.² A korabeli cikkek a férfit alacsony termetűnek, bajuszosnak, fáradt tekintetűnek írják le. Nem csoda, hiszen Prezmysl várában gránáttámadás érte, azután hadifogságba esett három évig.³ 1918 szeptemberében tért haza, ekkor még Sikátorpusztán laktak.

Turai Józsefné, leánykori neve Vichnyicska (Vihnyicska) Mária 1890. 05. 19-én született (1976. 08. 15-én hunyt el), római katolikus családban Sikátorpusztán élt, szintén urasági béresként dolgozott, illetve nevelte erején felül tíz gyermeküket. Szülei Vichnyicska András és Prekopa Verona voltak. József és Mária életüket 1906. 02. 10-én kötötték össze. A család rendkívül nehéz körülmények között élt. A férfi hadirokkantként vált jogosulttá a Suum Cuique telepen egy kisházra. Dolgozni betegségéből adó-

dóan nem tudott, a havonta juttatott 18 pengő ötven fillér hadirokkant segélyből és a három legidősebb fiú havi keresetének egy részéből tartották fent magukat.⁴ Így nem meglepő, hogy volt olyan időszak, amikor a család nem tudta fizetni a ház negyedéves törlesztőrészletét.

A szoba-konyhás-kamrás házban igen szerényen élt a család. A fehérre meszelt házat a zöldre festett rácsos kerítésajtón lehetett megközelíteni, s így juthattak be az udvarra. A konyhában díszes tányérok borították a falakat, a szobában négy, magasra vetett ágy és két szentkép volt látható, illetve az egyik sarokban Turai József katonasapkája egy szögbe akasztva.⁵ Az egyik ágyban négy gyermek, míg a másikban három leány, a harmadikban a három nagyobb fiú, a negyedik ágyban a házaspár aludt. A legnagyobb fiú ott aludt, ahol dolgozott.

„Józseftől Benedekig” – a tíz gyermek. Szinte el sem tudjuk képzelni, mennyire nehéz lehetett a család élete, milyen lemondások árán tudta nevelni a házaspár gyermekeit, hiszen őket

1 <https://ujkor.hu/content/az-olasz-magyar-baratsag-es-a-vatikan> Legutolsó lehvívás: [2022.02.01.]

2 Ladányi Lóránt: Látogatás Mussolini fóti keresztfiánál, in: Ujság, 1931.04.05., 2.

3 Diószeghy Miklós: Mussolini keresztfiánál –Fóton, in: Budapesti Hírlap, 1931.04.05., 17.

4 Ladányi 1931, 2.

5 Diószeghy 1931, 17.

A Turai család az „Olasz ház” előtt,
1930. körül

A négy legnagyobb fiúnak már önálló keresete is volt ekkoriban: a legidősebb fiú a Károlyi-uradalomban, a második egy villanygyárban, a harmadik egy fatelepen dolgozott, míg a negyedik kádártanoncként tevékenykedett, de minden gyermeknek a későbbiekben volt szakmája.⁶

Turai Benedek keresztelője,
1931.03.21.

A tizedik gyermek, Benedek keresztelője: Kétféleképpen írja le a korabeli sajtó Mussolini keresztapaságának történetét: az egyik változata, hogy közvetítőn keresztül maga Mussolini ajánlkozott a keresztapaságra, a másik szerint a Turai házaspár kérte, hogy legyen az olasz politikus 10. gyermekük keresztapja. Annyi bizonyos, hogy Benedek születése előtt meglátogatta a Turai családot gróf Károlyi Lászlóné, született Apponyi Franciska olasz méltóságokkal. Feltehetően Mario Arlotta olasz követ felesége figyelt fel a családra, lefényképeztette őket és a házat, majd elküldték a követségen keresztül Mussolininek is. Az olasz követ felesége megszánta látogatásakor a családot és adott 100 pengőt is nekik. Gróf Apponyi Franciska tolmácsolta az asszony szavait, hiszen Turaiék nem beszéltek idegen nyelveket. 1931. március 9-én megszületett a 10. gyermek, akit Benedek napon, március 21-én kereszteltek meg. Az olasz követnek és feleségének az volt a kérésük, hogyha fiuk születik

Turaiéknak, akkor Benedeknek nevezzék, hiszen Mussolini keresztneve Benito volt. Mussolini maga helyett Mario Arlottát és feleségét küldte el, hogy helyettesítsék őt, így lettek a keresztszülei a gyermeknek. A követség küldött babakelengyét is ajándékba, azután lefényképezték őket, Benedek súlyát megmérték és az eseményről részletes jelentést küldtek Rómába.⁷

A keresztelőről az olasz sajtó is beszámolt az L'illustrazione Italiana 1931.05.24-i számában, melyben 4 fényképet is közöltek a telepről, a családról, a keresztelőről és az adománytábláról.⁸ A cikket az Olaszországban élő Balla Ignác (Ignazio Balla) írta a korábban megjelent magyar cikkek alapján.⁹ A Budapesti Hírlap az olasz cikk megjelenéséről a következőképpen írt: „Örömmel vesszük, hogy az előkelő olasz lap részletesen foglalkozik egy magyar faluval sőt, négy képből ismerteti Fótujfalu takaros szép házait, amelyek bizonyítékai annak, hogy a külföld egyre fokozódó érdeklődése Magyarország íme meghatározó tényekben nyilvánuló reális valóság. Balla Ignác nagy szolgálatot tett a magyar-olasz barátságunk (...).”¹⁰

A falubeliek körében nagy érdeklődést keltett a keresztelő híre, hitték is meg nem is, hogy a Turai család tizedik gyermekének keresztapja Mussolini lett.

Balogh Dávid

⁶ Ladányi 1931, 2.

⁷ Diószeghy 1931, 17.

⁸ A képek már szerepeltek korábban a Budapesti Hírlap képes mellékletében is. Lásd: Budapesti Hírlap, 1931.05.30., 9.

⁹ Az olasz nyelvű cikkre Sebők Sándor plébános hívta fel a figyelmemet, ugyanis a fóti katolikus templom Historia Domus-ában található egy példány belőle. A cikket kitaró keresés után megtaláltam digitális formában is az interneten. Lásd: Ignazio, Balla: Un figlioccio ungherese di Benito Mussolini, in: L'illustrazione Italiana, 1931.05.24., 774.

¹⁰ Budapesti Hírlap, 1931.05.30., 9.

Ilyen függő zárókövet csak a pannonhalmai Bencés apátságban láthatunk!

ÁRPÁD-KORI TEMPLOMROM FELTÁRÁSA FÓTON

Alig két éve egy lelkes fóti férfinak köszönhetően került köztudatba a címben említett templomrom, mely a közismert, Dunakeszihez tartozó alagimajori templomromtól légvonalban mindössze 5 km-re található és egykor Sikátor település temploma volt.

A függő zárókö, amely
eredetileg fentről csüngött

A kicsi, de lelkes csapat eleinte sok akadályba ütközött, hiába vették föl a kapcsolatot az illetékes hivatalokkal. Bízató eredményt csak akkor értek el, amikor a Magyarságkutató Intézethez fordultak. A szakmai segítséget az Intézet Régészeti Főosztályától, ill. vezetőjétől, Makoldi Miklós Zsombortól kaptak, aki személyesen irányítja a feltárást. Ez az Intézet számos rendkívül fontos vállalása (Székesfehérvári királysírok, királyi központ feltárása Abasáron, mongóliai hun sírok kutatása, stb.) mellett is fontosnak tartja a fóti romnak a megmentését is. Megszerezték a megfelelő engedélyeket és hozzáláttak a terület behatárolásának, majd elkezdődött a kutatóárok kiásása. Rövid időn belül kirajzolódott a keletelt elhelyezéssel a templom alaprajza, szentéje, bejárata, s a napokban került elő egy különleges érték, egy függő zárókö, melyhez hasonló kizárólag csak a pannonhalmai Bencés apátságban látható. Ilyen gótikus függő zárókö falusi templomból még nem került elő. Emellett az is kiderült, hogy a templom már a tatárjárás idején állt, feltehetően akkor rombolták le, azonban később újjáépítették, tehát két idő-

A rom megmentésére egy néhány fős helyi csapat vállalkozott, melyet az Önkormányzat a kezdetektől támogatott. Pár évtizeddel ezelőtt a rom még a vonat ablakából látható volt, mára azonban már csak bokáig, térdig ér.

szakban is templomként használták eleink. A lepusztult rom egy szántóföld közepén található erdőfoltban várta a feltáradást az egykori Alagi Állami Tangazdaság tehenészeti telepe közelében. Az állami gazdaság teljes területét Rákospalotától, az Ipoly mentéig még közvetlenül a rendszerváltás első éveiben vásárolta meg egy Belgiumban bejegyzett ingatlanfejlesztéssel foglalkozó cég, s ma is övek a több ezer hektáros terület. Hála Istennek, mint műemlék, a rom területe, amely mindössze 110 m², mégis Fót város önkormányzatának tulajdonában maradt a szántóföld közepén szigetként, amihez még szolgalmi út sem vezet!?

Van tehát még tennivaló bőven, de eddig is több magánember segített, valamint az önkormányzat Kft-je, akiknek köszönhetően sikerült a sűrű bozótost kiirtani a romos falak közül, persze a gyökerek még mindig útban vannak. Elmondhatjuk, hogy az utolsó pillanatban sikerült felhívni a figyelmet erre a különösen jelentős fóti értékre. Megmentésére önzetlen fótiak és barátaik segítségével, valamint a Magyarságkutató Intézet szakértelmével, az önkormányzat támogatásával most már van remény arra, hogy ez az eddig csak a régi iratokban említett Szent Márton templom újra éledjen, gazdagítva városunkat mind vallási, mind turisztikai vonzerejét tekintve. Még messze vagyunk attól, hogy mindent tudnánk, de az apró részletek is idecsábították az M5 televízió felvételt készítő stábját. A helyszíni riport során két személyt szólaltattak meg, Sebők Sándor helyi plébánost, a Váci Egyházmegye kanonokját, valamint Molnár Krisztinát, a Helyi Értéktár Bizottság és a Templommentő munkacsoport tagját.

A legalább 800 éves templomot annak idején Szent Mártonnak szentelték föl, aki Szombathelyen született, magyar származású hittérítő püspök volt, s akit ma is kiemelkedő szentként tisztel a világ. Bízunk benne, hogy ez a róla elnevezett szakrális hely ma is erősítheti keresztény hitünk megtartását. Ezt templomot minden helyi felekezet a magáénak érezheti, hiszen, amikor ebben egykor szertartások folytak, még egységes volt a hitünk, még nem voltak felekezetek hazánkban.

Windhager Károly

ÜZENETEK A MÚLTBÓL – G. KOVÁCS ISTVÁN NAPLÓI I.

A napló írás már évszázadok óta kedvelt műfaja az emberiség múltjának megragadására. Sokszor nem is gondolunk bele, hogy az utánunk következő nemzedéknek mennyi ismeretet, tanulságot hordozhatnak ezek a személyes jellegű írások. Segít megérteni az adott korszak gondolkodásmódját, kortörténetét, egy település mindennapjait, egy társadalmi réteg életfeltételeit, küzdelmeit.

Nemrégiben a Szőri-hagyatékából előkerült egy kissé kopott borítójú könyvecske, melynek belső oldalán beazonosítható volt írója, nevezetesen Kovács István, aki Fóton a Vaszary u. (ma Dózsa György u.) 22. szám alatt lakott. A naplót 1920. január 1-jén kezdte el írni, egészen 1925. augusztus 8-ig, Mielőtt elmerülnénk az iromány tartalmában, essen néhány szó írójáról, akit a régi fótiak csak Gazda Kovács ragadvánnyelvet illeték, hiszen még édesapja (akit szintén Kovács Istvánnak hívtak) haláláig a Károlyi uradalomban gazdatiszti munkakört töltött be.

A családi legendárium szerint mindig Fóton lakott. Az ifj. G. Kovács István 1890. május 20-án született, evangélikus családban. Négy testvére volt (3 leány és 1 fiú). Gróf Károlyi Lászlótól négy telket kapott a család ajándékba: a Dózsa György 22-24. szám alatt lakott a két fiú, a Liget utcában kapott telkeken a lánytestvérek.

G. Kovács István a jó hírű aszódi gimnáziumban tanult, kollégiumban lakott, ami nem volt megszokott egy paraszti család esetében. Az ünnepekre lovas kocsival, télen lovas szánkóval hozták haza. Nagyon eszes, gyors észjárású ember volt. Mikor kitört az I. világháború már el is vitték katonának, s a fiatal fiú hirtelen Przemysl várvidéi között találta magát. A rengeteg áldozatot követelő harcokat szerencsésen sérülések nélkül átvészelte, azonban 5 évre fogságba esett. Szibériában, Csita városában tengette életét. Itt egy parasztagazdaságba került szolgának. Cselédként a napi szinten dolgozott, s megtanulta a gazdaság minden fontosabb feladatát. Az oroszországi faluban kapott egy igazolást (bumáska), engedélyt, hogy a szomszéd faluba át tudjon menni dolgozni. Leleményesen mindig azt mondta az adott faluban, hogy a következőbe kell mennie, így szépen haza tudott jutni Magyarországra.

G. Kovács István 1919-ben írt egy gúnyverset, Szovjet „paradicsom” címmel, amely oroszországi tartózkodását örökítette meg a parasztagazdaságban. A szellemes, ironikus hangvételű alkotást most először olvashatja a nagyközönség.²

G. Kovács István hadifogságából hazatérve saját földjeiken dolgozott, kiterjedt gazdálkodást vezetett. Ekkor kezdhetett naplókat írni. Elmondása szerint azért, mert egyszer megvádolták valami bűncselekménnyel, s így bizonyítékot biztosítva magának minden egyes nap lejegyezte, hogy milyen munkát, tevékenységet folytatott. Az előkerült napló (1920-1925 között íródott) egy felbecsülhetetlen forrása Fót paraszti társadalmának mind néprajzi, mind szociológiai szempontból.

Szovjet „paradicsom”¹

Orosz földön járok, taposom a havat,
egyszer orra esem, máskor pedig hanyatt.
Posztó nadrágomból majd kiröpít a szél,
vitus táncát járja a komisz, orosz tél.
Mij fenséges érzés ha egy viskót látok,
betérek örömmel, melegedni vágyok.
De mennyit csalódik az ember ha belép,
nem úgy van, mint nálunk, másképp élt a nép.
Az előszobában, csinos kislány helyett,
egy tehén mereszt rám csodálkozó szemet.
Beljebb egy ajtóval, mozgalmas az élet,
kecske, tyúk és ember együtt éldegélnek.
Fennt a pírski (kemence) omán, hol a család alszik,
vidám tücsök hangja jókedvűen hangzik.
Egy macska dorombol, az viszi a basszust,
érces szavú kakas vágja rá a taktust.
Elmúlik az éhség, felfordul a gyomor,
ha a lábast látom, melyben az étel forr.
Egyszer főzőedény, máskor meg a mosdótál,
egyes családoknál még másra is szolgál.
Patkányok, egerek nyalják mind tisztára,
nemsok ügyet vetve a házigazdára.
Hisz nem is csodálatos, nem bántja őket,
kellő tapintattal fogják a tetűket.
Ha a paradicsom ilyen volt valaha,
sokat vakarózott szegény Ádám és Éva.
Nem is csoda, hogyha az almából ettek,
krumplikásán hogyan is élhettek.
Ilyen sok jót hoz a világforradalom,
Jól jegyezd meg: ez a szovjet „paradicsom”

¹ Szőri János egykori községi bírós.

² A címet, az utolsó sor után adtam a versnek, a gépelt kéziratban cím nélkül szerepel

G. Kovács István idős korában

Lapozzuk fel tartalmát, s megismerhetjük a fóti parasztság gazdálkodási szokásait, működését, embert próbáló feladatait is. G. Kovács István életeményei, személyes történetei (álmai), tragédiái mellett, a községben zajló nagyobb eseményekről, felekezetének aktuális változásairól is szűkszavúan értekeznek. A napló segítségével megelevenedik a 100 évvel ezelőtti település élete.

„Ez a felvétel készült 1970. június 7-én Fóton a Dózsa György utca 22. szám alatt, felvette Komlói István a Gyermekváros volt növendéke. A kép G. Kovács Istvánt ábrázolja, aki 1890. május 20-án született, tehát a 80 évet betöltötte.(...)”

Elsőként a paraszti társadalom feladatait tekintjük át:

A naplót végigolvasva kirajzolódik, hogy pontosan melyik hónapban, milyen teendője, munkája akadt a fóti gazdáknak. Sok dűlő névvel találkozunk a leírások során, melynek segítségével beazonosíthatjuk, hogy melyik földön mit termeltek. Egy fóti paraszti családnak általában sok területen voltak kisebb földjeik, s mindenhol mást termesztettek, ahol a talaj, időjárási viszonyok éppen kedvezőek

voltak az adott zöldségnek, vagy gyümölcsnek. A szélsőséges időjárási viszonyokat, hőmérsékleteket is lejegyezte a mezőgazdasági, házkörűli munkálatok mellett.

A napló alapján megidézett 100 évvel ezelőtti történeteket következő számunkban folytatjuk!!!

Az alábbi táblázatban tekintjük át G. Kovács István naplója segítségével a fóti parasztság teendőit az évek első hat hónapjában:

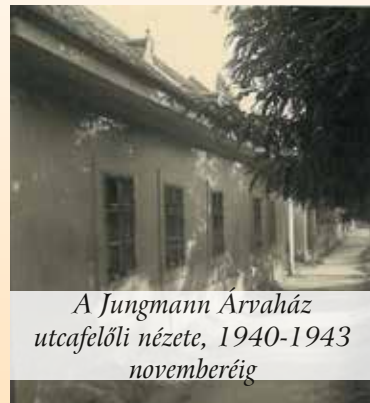
Január	Február	Március	Április	Május	Június
tuskó hasogatás karó- és kosár csinálás egyes területek kiszántása (Nagy Csipán, Misa hegy, Öreg Somlyó) kosár vessző válogatás fa hordás borfejtés trágyahordás fűrészek reparálása karónak való fa hasítása favágás hóhányás	trágyahordás kerítéskészítés favágás disznóölés fuvarozás (ez folyamatos) – trágyahordás kaszák köszörülése stráfkocsi csinálás borfejtés melegágy rámak javítása karókészítés kosárkötés szalmahozás lószerszám reparálás tuskóhasogatás faderekek fűrészelés babkaró készítése kosárjavítás taliga készítés paradicsomvetés hóhányás melegágy készítés	melegágy csinálás, planérozás trágyahordás (Muszaj szőlőbe) szőlő nyitása és metszése (Kukukk hegyen) karóhordás krumpli ültetés (a Somlyó alatt, Sopronyba) zab vetése (a rövid lbolyásba) gallyvágás mákültetés (Istvánhegyen) stráfkocsi festés paradicsomvetés melegágy csinálás meszelés, takarítás kései paradicsom elvetése feketeszemű bab ültetése (Kopaszhegy) venyigekötés melegágy üvegek javítása dinnyemagot ültetés gyékények kötése	lucernavetés meszelés és ház körüli takarítás (Húsvét előtt) spárgahordás a kertbe dinnyemagot ültettek karó verés kukorica ültetés (Új Somlyó alatt, Lógerkertbe) paradicsomültetés (Misa hegyen) szántás uborka-, paradicsom alá babültetés (Kőakó felső vége) eketaliga kerék csinálása paradicsom elültetés lószerszám javítás disznóölés korai paradicsom stufferolása karóhordás paradicsom palántázás	szőlőkapálás paradicsomültetés mák közé kukorica ültetése (Istvánhegyen) permetezés (klórbáriummal) paradicsom stufferolása trágyahordás szántás spárgaszedés lucerna petrencézés	cseresznye-, meggyeszedés kapálás kukorica töltés babkaró csinálás meggyet szedte, babot szedtek permetezés, meggyeszedés borsószedés kaszálás szénaforgatás széna felgyűjtése ribizliszedés szecskaavágás búza aratás (Sopronyba) rozs aratása (Somlyó alatt, Bányánál, Kuri gyöppöldbe)

A FÓTI EVANGÉLIKUS JUNGMANN ÁRVAHÁZRÓL

Jungmann Irma (1861-1942) Fót egyik legöregebb házában lakott a mai Dózsa György úton.

Jungmann Irma
(1861-1942)

A Jungmann Árvaház
utcafelőli nézete, 1940-1943
novemberéig

Az ingatlant édesapja, Jungmann Dániel, - váci, majd rimaszombati lelkész – vásárolta nyugdíjas korára, de nem költözhetett ide, mert 52 évesen elhunyt. A házban négy nagyszoba, nagy konyha, kamrák sorakoztak, két pince, a ház végében külön egy kétszobás lakás is volt. Az udvart virágzó bokrok, fák díszítették, a baromfiudvaron ólakat építettek disznók, kecskék és nyulak számára. Óriási kert, s az udvaron kicsi házmesterlakás. Irma néni több hold szántóföldön gazdálkodott, erdőrésze, nagy szőlője is volt.

Nyolcvanadik éve felé közeledve Irma néni egyre nehezebben viselte az élet terheit, jövedelme egyre fogyott, napszamosai és bérlői becsapták, eladósodott. Lassan már magát is alig tudta el látni. Eljött a gyülekezet lelkészéhez, (legid.) Zászkaliczky Pálhoz, (aki ugyanakkor a Felső-Pest-megyei Evangélikus Egyházmegye esperese volt), hogy házat teljes vagyonával együtt felajánlja árvaház céljára. Kérése mindössze annyi volt: szeretne ott maradni élete végéig, teljes ellátással, nemcsak ő, de a hamarosan odaköltöző egyedülálló unokahúga is. Hamarosan sikerült a tulajdonhoz tartozó váci 2-3 lakásos bérházat eladni, annak ára fedezte Irma néni adósságát.

A szerződés megkötése, a ház felújítása, a szükséges bútorok beszerzése után 1939. november 15-én megnyílt az egyházmegye Jungmann Árvaháza, s működött 1950. augusztus 17-ig. Egy-egy gyülekezet asszonyai a lelkészfeleségek vezetésével készítették a falvédőket, az ágyterítőket, s egyforma ünnepi ruhát varrtak a leányok számára. Hamar be is telt a létszám. Az árvákon kívül felvételt nyertek néhányan Újpest szegényebb, segítségre szoruló munkáscsaládok gyermekei közül. Befogadásuk kézzel fogható jele volt a Krisztus evangéliumát hirdető egyházunk szeretetének. Az indulás napján az árvaház létszáma 12 gyermek volt, leányok és fiúk vegyesen. A létszám hamarosan 15-18-ra, de a háború végére már egy rövidebb időre 22 gyermekre növekedett. Közöttük három zsidó gyermek is gondozást, védelmet kapott.

Gyerekek a Jungmann Árvaházban, 1940-es években. A két diakonissza Reha Zsuzsanna, (ő volt az első a tizenegy éven át működött Árvaház vezetői között), a másik Vietorisz Helén.

A fóti és mogyoródi evangélikusok kezdettől fogva támogatták az árvaház működését. A lelkész- és a tanítóházaspáron kívül többen is bejártak segíteni. Karácsonykor, húsvétkor az istentisztelet után a családok szétszöktették, s ebédelni vitték a gyerekeket. Egy napszamból élő asszony éveken át hetente egy napon szeretettel végezte, amire éppen szükség volt, mosott, takarított vagy kapált. Egy másik – Pestre naponta bejáró – asszony szombatonként összeszedte a varrnivalókat... Ősszel az evangélikus elemi iskola nagyobb tanulói taligákkal végig látogatták a gyülekezet családjait, s ki-ki azzal segített, amivel tudott: burgonyával, liszttel, babbal

vagy zsírral, akár szalonnával, kolbásszal. Ugyanakkor Csomádról, Csömörről, Nagytarcsáról és Rákospalotáról, meg a Galgavölgy gyülekezeteiből megrakott szekerek hozták az élelmet az árváknak.

Az intézményt a FÉBÉ Evangélikus Diakonissza Egyesülethez tartozó egy-egy „diakonissza-testvér” vezette, akik működésükről naplót írtak. Az egyik napló fennmaradt, ezt 1944. január 1-én kezdte el Vietorisz Helén testvér, s az utolsó bejegyzés dátuma 1948. júl. 6-a, sajnos ennek a testvérnek neve már nem ismerős.

A diakonissza az akkori háziasszonyok és édesanyák minden munkáját végezte. Mint háziasszony veteményezett vagy palántált a kertben, vasalt és stoppolt, sőt paradicsomot, lekvárt főzött, s gazdája volt az állatállománynak is. A kertben zöldségeken kívül megtermelt a sárgabarack és a szilva is, a szőlőben pedig meggy és körte, sőt dió és mandula is. A háziasszonynak a főzésre, mosásra, a háziállatok mellé és a kerti munkára mindig volt állandó segítsége, olykor kettő is, de neki mindenre készen kellett lennie. Egyikük például a kenyérsütés előtti délután maga végezte a kovászolást, a másik lekvárfőzés előtt kitapasztotta az üstházat.

A Jungmann Árvaház
gyermekei, 1940-es évek

Milán Irén, a Jungmann
Árvaház egyik diakonisszája

A diakonissza segített az iskolások otthoni tanulásában, reggelre mindenkinek kikészítette a tiszta ruhát, s ápolta a betegeket. Mint a legtöbb családban egy-egy ragályos betegség itt is végig ment a gyermekeken. Többször fordult elő esések miatti bőrzúzódás, de vakbélgyulladás is, Józsika pedig agryázkódás miatt került az újpesti kórházba, mert a legmagasabb fa tetejéről akarta leszedni a madárfészket. Akadt tehát izgalom bőven.

Závodszy doktor mindig az első szóra jött, ha segíteni kellett. Amikor a „nagyok” az iskolában voltak, s éppen nem akadt sürgős munka a házban vagy a ház körül, a diakonissza olvasott a kicsiknek, ahogyan Irén testvér írta: „a családomnak”. Ez a megjelölés nagyon találó, hiszen a gyerekek számára a legfontosabb éppen az elveszített édesanyák pótlása volt. Az egyházi árvaházak – s így a fóti is – a zártságnak, a terhes fegyelemnek még a látszatát is kerülni akarták. Az árváknak otthont akartak biztosítani. Anyák kellettnek elsősorban, olyan személyek, akik Istennek adott fogadalmuk miatt nem is voltak anyák, de az anyai szív és az édesanyáknak önzetlen odaáldozása, tehát szeretete megvolt bennük.

Esténként áhítatra, a Szentírás olvasására gyűlt össze a ház minden lakója, énekeltek és imádkoztak együtt. Erre be-betértek a környező családokból is, hogy együtt köszönjék meg a terített asztalt, a ház otthonos levegőjét, s kérjék Istentől az éjszakai nyugalmat.

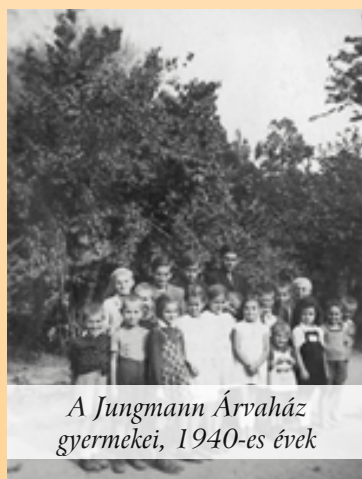
Erre az imádságra bizony szükség is volt, s a napló erről is pontosan tudósít. Ez már Fót történetének része: 1944. tavaszán kezdődtek a bombázások. Április 8-án késő este menekültek le először a pincébe, s őszig még ki tudja hányszor. Amikor már a front közeledett, december 10-étől a gyerekek szinte állandóan a pincében tartózkodtak. A községet egyre több légiakna és ágyúlövedék érte, ezek az Árvaházat nem érintették. December 15-én foglalták el az orosz csapatok Fótot, attól kezdve Rákospalota és Újpest felől érkeztek a fenyegető becsapódások. Közben öröm is akadt. Karácsonykor a templomok zárva voltak, ám december 30-án egymás után megszólaltak a templomok harangjai. Január 14-én pedig – hat hét után – mindhárom templomban megtartották az első istentiszteletet.

A front majdnem két hónapon keresztül állt Újpest előtt, így az első vonalból pihenésre visszaküldött orosz katonák egy-egy csoportja vacsorára és éjszakai szállásra tért be az Árvaházba.

Egyszer-egyszer hoztak magukkal vacsorára valót, de olyankor is jól laktak, amikor üres kézzel érkeztek. Február 22-én „katonáink” – írja a testvér - az utcai két szobában ünnepi vacsorát tartottak. Másnap reggelre kiderült, hogy nyulak hiányoznak, s a disznóólból mind a három malacka eltűnt...

Március 1-jén búcsúzott el az utolsó orosz katona. A községben lassan megindult az élet. Tehén alig maradt, egy betegség miatt erősen legyengült kisfiú csak orvosi igazolásra kaphatott napi fél liter tejet. Híjával voltak a tüzelőnek is, viszont kiderült, hogy a padláson az elmúlt esztendő gazdag adakozásából három-négy zsákra való többféle fajta szárazbab van. Ennek híre ment, többen kértek vetőmagra valót. Az egyik család 5 mázsa szent hozott a babért, a másik sót adott, ki-ki azt, amire az Árvaházban szükség volt. A cserearányról nem található feljegyzés...

Az árvaházi gyerekek helyt álltak az iskolában, de ki-ki erejéhez mérten segített a nagy kertben, s az udvaron. Egyre többen fejezték be az elemi iskolát, s tovább kellett lépniük. Józsit – aki „tülkörös” volt, mégis – felvették a gimnáziumba, a vizsgára az esperes készítette fel matematikából. M. Jancsit egy fóti szíjártó mester, Veres Antal vette fel inasnak. Z. Jancsi pedig éveken keresztül vezette gyülekezetünk serdülő fiú bibliakörét, merészebbet álmódott. Misszionáriusnak készült, sajnos az állam bezáratta egyházunk külmisszióra felkészítő intézetét. Így itthon maradt, de mindennapi tisztességes életével és munkájával tett bizonyosságot meggyőződéséről. Soha nem felejttem el, az egyik Vác környéki gyülekezetben voltunk, s ő ott a templomi gyülekezet előtt mondta el: „a háború során Isten elvette édesanyámat. A fóti Árvaházban viszont kaptam tőle egy másikat, egy lelki édesanyát, aki szeretetével és imádságaival elvezetett engem megváltó Krisztusomhoz...” Jancsi évtizedeken át a rákospalotai gyülekezet hűséges presbitere volt.

A Jungmann Árvaház
gyermekai, 1940-es évek

1948. júliusában a fóti elemi iskolákat állami kezelésbe vették. Augusztusban pedig különös –merőben törvénytelen – módon szűnt meg az Árvaház. Fót község „közületeket elhelyező bizottsága az Árvaház által eddig bérelt egész épületet igénybe vette és bérlőjéül 1950. aug. 17-től az Á.V.H. Határőrséget jelölte ki.” A ház kiürítésére két hét határidőt adtak. Tiltakozásra nem volt lehetőség. Nem számított az, hogy az épület az egyházmegye tulajdonában volt. A gyermekek szétszóródtak, nagyrészt állami intézményekbe kerültek.

Az öreg épület renoválást évtizedeken át nem kapott, a sok lakócsere következtében tovább romlott, az elmúlt hónapokban bontották le. A terület beépítését érdeklődve várom.

Nem tudhatjuk, él-e még valaki az Árvaház egykori lakói közül. Ha igen, bizonyosan hálával és örömmel emlékezik életének az öreg falak között töltött idejére! Ha már nem, akkor ezek a sorok emlékeztessenek egy valaha étellel teli öreg házra, ahol Krisztus elhívott szolgálóleányai árváknak pótolták az elveszített édesanyák szeretetét.

id. Zászkaliczky Pál

FELHÍVÁS

Városunk jeles szülötteiről, lakóiról, alkotóiról szóló
Fóti Arcképcsarnok pótkötetéhez
gyűjtünk anyagot.

Kérünk mindenkit, hogy küldjenek adatokat: életrajzot, tevékenység leírását, képeket stb. azokról a családtagokról, rokonokról, barátokról, ismerősökről, akiknek valamilyen szerepük volt Fót történetének, kultúrájának alakulásában, városunk fejlődésében!

Az anyagot személyesen lehet leadni a Fót Városi Könyvtárban vagy a Fiókkönyvtárban nyitva tartási időben, vagy a fotiarckepcsarnok@gmail.com e-mail címre lehet elküldeni.

Kérjük, tüntessék fel nevüket, elérhetőségüket!

Segítségüket köszönjük!

Fót és területének története (VII. rész)

A KÁROLYI CSALÁD BIRTOKLÁSA

A fóti uradalomnak nevezett birtok-együttest Csekonics József tábornok 1808. novemberében eladta gróf Károlyi József özvegyének, Keglevich Ágostonné sz. gr. Waldstein-Wartenberg Erzsébetnek, aki azt előző házasságából származó fiainak, Istvánnak, Lajosnak és Györgynek, valamint azok magva-szakadtával leányainak, Máriának, Franciskának és Jozefának vásárolta meg. Ebből a korból fennmaradt titkárának egy irata 1808. december 10. keltezéssel, melyből kiderül, hogy az anya milyen nagy gondossággal választotta ki a fóti birtokot:

„Midőn ő nagysága, a méltóságos grófné, az ő gyámsága és gondviselése alatt levő uradalmak és számos jószágok jövedelmeinek hovávaló fordításáról olyképpen gondoskodnék, hogy a jövedelmek biztos helyre tétetvén, árváinak javára ismét új jövedelmet és hasznot szüljenek, ugyanekkor méltóságos Csekonics József generális úr a maga főthi uradalmát a hozzátartozandókkal együtt eladásra (illetőleg megvételre) ajánlotta, melybeli ajánlást Jankovich Imre jurium director urral és másokkal is közölvén, legfőképpen az vétetett fontolóra: hogy ezen uradalmat a törvényes jusra nézve is nem lehetne féltetni, sőt időnek jártával a familia részére elegendő bátorságba is helyzetetni, ezenkívül sokkal tanácsosabb lévén a készpénzt mindenkor megmaradandó ingatlan jószágba tenni és így mind a bátorságot, mind pedig a capitalist a hasznos interessel együtt magánál tartani és keresni, mintsem másokra akármicsoda ígéretekkel mintegy változó szerencse viszontagságaira bízni. De még ehhez járulván az is, hogy teljes reménysége lévén ő Nagyságának ahhoz, hogy gyermekei sok gondoskodással összekapcsolt szorgalmatos nevelésük után az uralkodó királynak és a hazának hivataljaiba lépven, az ország közepén, a fővárosban kényszerítettnek lakásukat venni, és így a közellévő jószágokra legnagyobb szükségük leszen, sőt különben is az anyavároshoz közel levő jószágoknak mindenkor legnagyobb bece és értéke volna: a huzamos és többször megújított tanácskozás után úgy ítélte ő Nagysága, hogy ezen, több tekintetre nézve a familia részére hasznos és úgyszólván csaknem éppen az ország közepén Tek. Ns. Pest vármegyében helyzetetett főthi uradalmat szeretett gyermekei részére megvegye. Pest, 1808 decz. 10.”

Mielőtt az adás-vételi szerződést aláírták volna, 1808. nov. 19-20-án összeírták az uradalmat. „A fóti földesúri uradalom a XVIII. században formálódott ki. Előzményei vannak ugyan annak, hogy Fótot és Palotát, valamint Sikátort és Megyert azonos földesúri család birtokolta. Mindehhez azonban az is kellett, hogy a birtokos család kastélyt építsen Fóton és ebből a központból irányítsa Pest megyei birtokát.”¹ Az Ujfalussy család nem lakott itt, Bohus Sámuel is megakadályozta ebben országos elfoglaltsága. Galánthai Fekete György valószínűleg az 1750-es években építtette fel földszintes kastélyát Fóton. Az 1779-ben épített katolikus templom és családi temetkezési hely bizonyítja, hogy gróf Fekete György szándéka volt földesúri központtá kiépíteni Fótot. Gróf Fekete János pár évig itt lakott ugyan, de kétségtelen, hogy a fóti uradalmat a Károlyi család szervezte meg és építette ki.

Károlyi József özvegye, aki az itteni birtokot megvásárolta gyermekei részére, világosan tudta és leszögezte: „...gyermekai sok gondoskodással összekapcsolt szorgalmatos nevelésük után az uralkodó királynak és a hazának hivataljaiba lépven, az ország közepén, a fővárosban kényszerítettnek lakásukat venni, és így a közellévő jószágokra legnagyobb szükségük leszen...”

A Károlyi család fóti uradalmához tartozott ekkor:

1. Fót helység Sikátor pusztával,
2. Palota helység Káposztásmegyér pusztával,
3. Csomád helység
4. Kóka helységben részbirtok,
5. Gyál puszta, Gyáli tó a palotai határ

Az 1808-at követő években szervezték meg a Károlyiak Fót központtal uradalmukat. Az 1825-ben készített úrbéri összeírás egyik alapvető forrása és ismertetője a fóti uradalomnak.

„Fóton az uradalomnak saját kezelésű /allodialis/ szántóföldjei nincsenek, csak a vendégfogadónál és a pálinkaháznál 4-4 hold kaszálója. Az uradalom fóti központjában 28 urasági épület állt ekkor. Ezek a

1 H.L.: Fót története 1711-1867-ig

következők. A kuriális kastély, „a vízi puskaszín”, a présház, a hordószín, a vincellér lakása, az alulcsapó kétkerekű malom, a molnár lakása, a várnagy lakása, a mézsárszék, a vendégfogadó /1825-ben épült újonnan/.

A falun kívül vannak a kasznári lakás, melyhez 1826-ban épült istálló, kocsiszín és pince, továbbá a pintér lakása istállóval és színnel, a gabonásház /granarium/, a nagy lóistálló a kocsisok lakásával, a vendégfogadó istállóval és félszerrel, a fölülcsapó kétkerekes „felső” vizimalom, ehhez a molnár lakása istállóval, a hajdulakás, a pálinkaház a hozzáragszott istállóval együtt, a kőbányához közel lévő csősz lakása, a majorsági szőlőben lévő kunyhó, a kasznári lakás előtt álló és pénzen vett ököristálló, a jégverem, az országúton 1825-ben újonnan épült nagyhíd, az angol kert 1825-ben épült új kökerítése és az 1826-ban épült présház.”

Az 1820-as években tehát az uradalomban sok minden épült.

A Fót központú birtok kiépítése 1810-1811-ben kezdődött, amikor Károlyi Józsefné a gróf Feckete György által építtetett, földszintes kastélyra egy emeletet húzatott és az egészet renováltatta. Ezekben az években, minthogy Károlyi Józsefnének „biztonság tekintetéből a kastély körül több helyre volt szüksége”, annak tőszomszédságában tizenegy jobbágy- ill. zsellérházat kibecsültetett és felszámoltatott. Az érintett jobbágycsaládoknak kárpótlást fizetett.”

Az újonnan felépített, illetve jó karba helyezett kastély leírását a munkák befejezése után 1811-ben készítették el. Ez a korabeli ismertetés nagyon aprólékos és szemléletes.

„Az uraság residentiája a falunak napnyugati részén fekszik, kőből egy kis kastélyformára épült ház, az első emelet csak padlás alatt van, egyáltalában jó statusban van, fazsindelylyel fődve.

Föld színén találtak kilencz szobák különösen kiírva, a 10-dik szoba mindazonáltal és a II-dik ruhaquadrop csak kimeszelt, mindezen 11 szobák deszkákkal kipadrolva, gerendás boltozat (stucatura) alatt boltozat formára csinálva vannak. Ezek mellett vagyon az archivum kőboltozat alatt vasajtóval. A szobákban levő kályhák némelyek feje, némelyek zöld mázosak; egyik szobában pedig kandalló vagyon. Az ajtók ezüst színű festéssel, az ablakok táblái (jalous) zöld festéssel vannak festve. A zárok az ablakokon ugyan, mint a rostélyok, vasasok, az ajtókon pedig rezesek.

Ugyan a kastély udvarában vagynak még jobbrul és balrul épületek, ezek is mind kőből épültek.... Az uraság egész residentiája rész szerint sorompókkal, rész szerint kőfallal van békerítve.....

Az uraságnak különösen épült pinczéje nincs, hanem a maga tulajdon borait tartja a residentia alatt lévő s kőből épült nagy pinczében, melybe beleférhet ezeröttszáz akó bor.

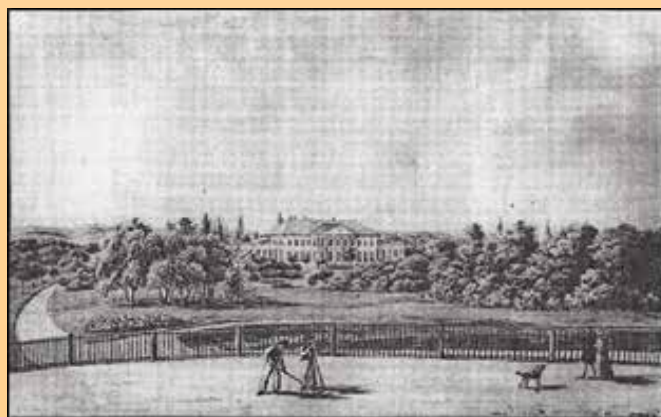
Az uraság kastélya mellett és pedig a napkeleti részén, vagyon egy félholdból álló virágos, gyümölcsös kertje. Találtak ebben egy félben készült, de már elromlott üvegház, hasonlóképpen melegágyak, melyeknek csak az ablakjai jők. Vagyon itt két alacsony kőkút is, a kert közepén egy szép statua.

A kastélynak napnyugati oldalán vagyon egy más veteményes kert, mely teszen egy holdnál többet.”

Gróf Károlyi Józsefné ebben a kastélyban házi kápolnát rendeztetett be és a váci püspöktől engedélyt kért a mindennapi misézésre.

Az 1779-ben felszentelt Sárkányölő Szent György katolikus templom 1811-ben már renoválásra szorult. A templom hajója kőből volt rakva, de a tetőzete és tornya, mivel fából készült, romladozó állapotban volt. Már 1812. decemberében elrendelte özv. Károlyi Józsefné a fóti katolikus templom felújítását.

Szűcs Mária

A fóti kastély és angolkertje. Klette alkotása

A templom főoltárát is újra márványozták, a régi fatorony helyébe pedig kőtornyot emeltek zsindefedéllel.

Felh. irodalom:

Horváth Lajos: Fót története 1712-1867. Fót Város Önkormányzata, 2016.

Szűcs Mária: Lakóhelyem története. Szakdolgozat. Fót, 1989.

FÓTON ÉLTEK, FÓTON JÁRTAK

UTCANEVEK REFORMKORI NAGYOKRÓL 2.

Az idei márciusi számban a reformkori nagyok köréből gróf Károlyi Istvánt, Fáy Andrást, Czuczor Gergelyt, Jedlik Ányost és Széchenyi Istvánt mutattuk be a teljesség igénye nélkül, elsősorban fóti kapcsolódásuk alapján. E rangos névsort további nagy nevekkal folytatjuk: Vörösmarty Mihály, Deák Ferenc, Kossuth Lajos.

Vörösmarty tér, Vörösmarty utca, Vörösmarty sétány, Vörösmarty Múvelődési Ház, Vörösmarty kunyhó, Vörösmarty Mihály szobra az Óvodakertben

Vörösmarty Mihály (Kápolnásnyék, 1800. – Pest, 1855.) költő, rámaíró, a magyar romantika és a reformkor költészetének egyik legnagyobb alakja, a Szózat és a Fóti dal költője.

Elszegényedett kismemesi családba született. Iskoláit a székesfehérvári ciszterciánknál és a pesti piaristáknál végezte, majd két év filozófiai tanulmányok után a jogi egyetemet is elvégezte. Több irodalmi lap szerkesztője, akadémiai tag. Toldi Ferencsel közösen kidolgozza az első magyar akadémiai helyesírási szabályzatot, tájszótárt szerkeszt, majd egy német-magyar zsebszótárt állít össze.

Vörösmarty gyakori vendége volt barátjának, Fáy Andrásnak, aki 1832-ben vásárolt fóti szőlőbirtokot Károlyi gróftól. A fóti Somlyó

festői panorámája őt is rabul ejtette, Ő is vásárolt egy kis szőlőbirtokot Ferenczy István szobrászművésszel együtt. Fáy, Vörösmarty és Ferenczy, a három barát örömmel hívta a pesti barátokat, írókat, művészeket, politikusokat. Deák Ferenc és Kossuth Lajos is kilátogatott egy-egy találkozóra, ahol a vidámság mellett megszülettek a 48-as eszmék, a nemzeti függetlenség és a nemzeti felemelkedés gondolatai. Éppen száznyolcvan évvel ezelőtt, a legemlékezetesebb szüreten, 1842. október 5-én, a sok elmés áldomás közepette állt fel Vörösmarty Mihály és elszavalta a Fóti dal c. költeményét, első hazafias bordalunkat. A vers pohárköszöntő formájában fejezi ki a reformkori érzés- és gondolatvilágot, a hazaszeretetről, a nemzet sorsáról és a lelket tápláló bor szeretetéről.

Egyik versszaka így szól:

„Ellenség vagy, áruló, ki
Hont tipor,
Meg ne éljen, fogjjon élte,
Mint e bor.
Áldott földé szép hazánknak
Drága hon,
Meg ne szenvedd soha őket
Hátadon!”

A szabadságharc bukása után Vörösmartynak is bujdosnia kellett, lebetegedett, még megírta a mély fájdalomát kifejező Vén cigány című versét, majd 1855-ben elhunyt.

Fót mindig is tisztelettel adózott a nemzet nagy költőjének, Vörösmarty Mihálynak. Idén méltó módon ünnepli a Fóti Szüret városi rendezvényen a 180 évvel ezelőtt született, ma is aktuális hazafias verset, a Fóti dalt.

Garay János utca

Garay János reformkori író, költő (Szekszárd, 1812 - Pest, 1853.) a szabadságharc leverése után családjával Fótton élt, a mai Károlyi István út (volt Szabadság u.) 16. szám alatti házában.

Garay János egy római katolikus nemesi család legidősebb gyermeke volt, akit szülei papnak szántak. A pécsi ciszterci gimnázium után elvégezte Pesten a bölcsészkart, majd írói pályára kötelezte el magát. Lapszerkesztőként, újságíróként helyezkedett el. Írásai számos folyóiratban jelentek meg, Honművész, Regélő, Jelenkor, ... Tagja volt a Kisfaludy Társaságnak. Gyakran vendégeskedett Fáy András borházában, s mikor első feleségét korán elvesztette, 1837-ben feleségül vette a Károlyi uradalom egyik gazdatisztjének lányát, Babocsay Máriát.

Garay János fóti háza az 1850-es években, háttérben a templommal

Báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter kinevezte a pesti egyetem magyar irodalom tanárának. A szabadságharcban csak pár heti nemzetőrszolgálatot vett részt, mert megrendült egészsége és természete is távol tartotta a politikai élettől. A szabadságharc leverése után elvesztette állását, hazafias verseiért kérdőre vonták, nehéz helyzetbe került. Családjával Fótton húzódott meg, s a gróf Károlyi István által alapított „Írói segélyegylet” első támogatója volt. Egészsége tovább romlott, utolsó főművét, a „Szent László” költeménye befejezését feleségének és fiának diktálta le, 1853-ban elhunyt.

Legismertebb műve „Az obsitos” a nagyotmondó katona.

Garay János nevét az egyik fóti iskola is fölvette.

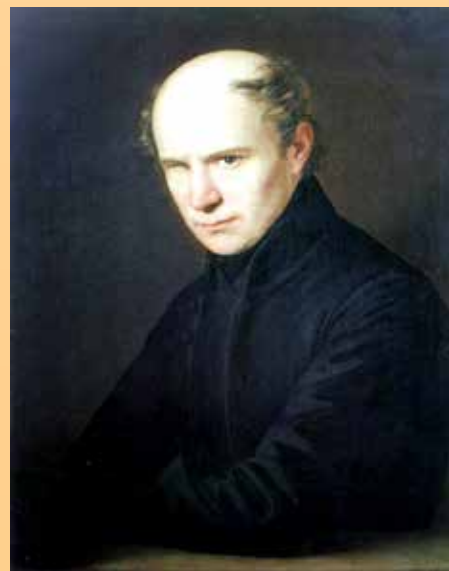
Garay János egykori fóti háza falán márványtábla emlékeztet a költőre.

Kölcsey Ferenc utca

Kölcsey Ferenc (Szódemeter, 1790.- Szatmárcseke, 1838.) költő, politikus, nyelvújító, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja, nemzeti himnuszunk költője. Gróf Károlyi István vendégként többször járt a fóti kastélyban.

A **Himnusz** Kölcsey Ferenc legnagyobb hatású verse, 1823-ban, a nemzeti újjászületés hajnalán írta szatmárcsekei magányában. Elsőként Kisfaludy Károly jelentette meg. Erkel Ferenc pedig 1844-ben megzenésítette. Ekkortól vált a mű nemzeti imádságunkká.

A Himnuszhoz kötődik a Magyar Kultúra Napja emlékünnepe, melyet január 22-én tartunk. A megemlékezést a veresegyházi Ella István orgonaművész javasolta, mert 1823-ban ezen a napon tisztázta le Kölcsey Ferenc a Himnusz kéziratát. Alaptörvényünk preambuluma is a Himnusz első sorával kezdődik: „Isten, áldd meg a magyart!”

Deák Ferenc utca

Deák Ferenc (Söjtör, Zala megye 1803. – Budapest, 1876.)

Kehidai Deák Ferenc magyar politikus, jogász, táblabíró, államférfi, országgyűlési képviselő és a Batthyány-kormány igazságügy-minisztere. A reformkorban és a dualizmusban is meghatározó államférfi, akit „A HAZA BÖLCSE” és „A NEMZET PRÓKÁTORA” titulussal is illetnek. Nevéhez fűződik az 1867-es magyar-osztrák kiegyezés.

Katolikus nemesi családból származott, korán árva lett, rokonok nevelték. A győri királyi jogakadémia elvégzése után Pesten tette le az ügyvédi vizsgát, majd Zala megyében lett helyettes alispán. 1837-től az MTA tiszteletbeli tagja volt. Deák Ferenc politikusi pályáját erkölcsi értékek mozgatták. Kiegyensúlyozottan, higgadtan politizált, végsőig ragaszkodott az alkotmányossághoz és védte a nemzet érdekeit.

Kossuth Lajossal együtt szellemi vezére volt a reformerek országgyűlési táborának. Fáy András vendégeként többször járt Fótton. Számos író, költő – Vörösmarty Mihály, Arany János, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál - volt a barátja, részben így alakult ki az úgynevezett irodalmi Deák-párt. Családot nem alapított, Vörösmarty árváját fogadta gyermekévé. A szabadságharc leverése után a „haza bölcse” páratlan önzetlenséggel dolgozott a béke megteremtésén. Fáradásai megteremtették az 1867. évi kiegyezést. Miniszterséget nem vállalt, haláláig, mint képviselő szolgálta tovább hazáját.

Forrás: Fóti arcképcsarnok, (Fót, Városi Könyvtár 2006.), internet

Kossuth Lajos utca

Bécs várában sír a német, jaj!
Bécs városát könnyen éri baj!
Bús a német, mert a Lajtán
hetek óta
Áthallik a Kossuth nóta.
(Pest megyei Kossuth nóta)

Kossuth Lajos ((Monok, 1802. – Torino, Olaszország, 1894.)

A nemzeti függetlenségért, a rendi kiváltságok felszámolásáért és a polgári szabadságjogok biztosításáért vívott küzdelem egyik meghatározó alakja. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc legnagyobb történelmi hőseként él a magyar nép emlékezetében Széchenyi és Petőfi mellett.

Kossuth Lajos birtoktalan evangélikus köznemesi családból származott. Iskoláit a sátoraljaújhelyi piaristáknál, az eperjesi evangélikus kollégiumban és a sárospataki református kollégiumban végezte, majd Pesten ügyvédi diplomát szerzett. Az 1832-36 között megjelenő „Országgyűlési Tudósítások” című lapjával igyekezett megnyerni az ország politizáló nemességét a reformok számára. A lapot a cenzúra betiltotta, Kossuth Lajost 4 év börtönre ítélték. Deák Ferenc közbenjárására 3 év után szabadult. A börtönben képezte magát, angolt és közgazdaságtant tanult. A Széchenyivel zajló vitája tárgya az volt, hogy bár mindketten a polgári nemzetállam megteremtésén fáradoztak, Kossuth sokkal radikálisabban akarta véghezvinni a változásokat, a Béccsel való teljes szakítást szorgalmazta. A forradalom alatt a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, Magyarország kormányzó elnöke lett. 1849. április 14-én a Debrecenbe költözött ideiglenes országgyűlés kezdeményezésére kimondta a Habsburg ház trónfosztását. A szabadságharc leverése után menekülésre kényszerült. Az emigrációban Kos-

suth tovább folytatta a magyar szabadságért, függetlenségért folyó harcat.

Itthon az 1850-es években erőteljes Habsburg-ellenes hangulat volt, a magyarok többsége különféle módon tiltakozott a megtorlások és a Bach-rendszer ellen. A Kossuth-kalap, Kossuth-szakáll, Kossuth-bankó mind az ellenállás kifejező eszközeivé váltak, mint ahogy a gyászruha viselete, illetve az aktív közéletől való visszavonulás. A nép körében legendaként élt Kossuth alakja, költemények és dalok születtek az egykori kormányzóról, és a belé vetett hitről, miszerint, ha visszatér az országba, akkor ismét eljön az idő a harcra, megvalósulhat a magyar szabadság és függetlenség. Kossuth Magyarországra már politikusként nem térhetett vissza, 92 évesen hunyt el Torinóban 1892-ben. Igen nehezen engedélyezték a hazai eltemetését. Hatalmas tömeg kísérte a nemzet halottját szállító vonatot a határtól a fővárosig, sokan igyekeztek megkaparintani egy darabot a koszorúk leveleiből és szalagjaiból. Ugyancsak tízezrek vettek részt a temetésen és a gyásztartáson. Tizenöt évvel később hasonló nagyszámú jelenlét mellett megtörtént az elkészült Kossuth mauzóleum felavatása, amelyen a kormány tagjai is már ott lehettek.

Molnár Krisztina

AKI FÓT SZŐLŐKULTÚRÁJÁRÓL ÍRT KIVÁLÓ TANULMÁNYT,

KISS ERVIN SZŐLŐNEMESÍTŐ

Fót reformkori szüreti hagyományait ma is újraéljük szüreti felvonulással, vidám programokkal. Méltán büszkék lehetünk a reformkori nagyok találkozóira, a Fóti dalra és a fröccsre.

De kevesen hallottak Kiss Ervinről, a nemzetközileg elismert kiváló szőlőnemesítőről, kertészmérnökről, aki Fóton, az egykori Brandtner házban született (Dózsa György úton, ma Gazdabolt) 1935-ben. Édesanyja Brandtner Irma, a híres Brandtner vendéglős, boltos család tagja, édesapja Kiss Lajos férfi szabómester. Szüleivel a Jókai u. 18. szám alatt töltötte gyermekkorát. Középiskoláit a Könyves Kálmán Gimnáziumban és a Budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban végezte, majd a Kertészeti Egyetemen szerzett kertészmérnöki diplomát.

Tarcalon, Móron szőlészeti tudományos munkatárs, majd a Badacsonyi Állami Gazdaság Kutató Állomásának főmunkatársa lett. 1990-től a Szőlészeti és Borászati Emlékbizottság alapítója és titkára, 1988-tól a Vinum Vulcanum Borlovagrend főszervezője. Kutatási területe a szőlőtermesztés és a szőlőnemesítés, száz fajta szőlő minősítése és tizenegy szőlőfajta előállításának fűződik Kiss Ervin nevéhez, többek között a **Zenit**, a **Pintes**, a **Zengő**, a **Zefir**, az **Oremus**, a **Zeus**, az **Olaszrizling** és a **Szürkebarát** nemesítése. Kiss Ervin több hazai és nemzetközi kongresszuson tartott előadást kutatási eredményeiről, több kertészeti oktatási intézményben tanította a szőlőművelést, továbbá számos szakmai publikációja jelent meg. A negyvenéves kutatói munkáját rangos szakmai és állami kitüntetéssel jutalmazták. Kiss Ervin 2009-ben hunyt el Révfülöpön.

Kiss Ervin 1958-ban írta meg Fót szőlőkultúrája című 120 oldalas tudományos diákköri dolgozatát. A mű nemcsak szakmailag kiváló, hanem rendkívül gazdag a kultúrtörténeti, szociográfiai és helytörténeti vonatkozása. A kéziratból megtudjuk, történetírókra hivatkozva, hogy a honfoglaló magyarok kultúrnövényeink köréből először a szőlőt honosították meg, s már a XI. században folytattak szőlőművelést Fót dombjain, pl. a Somlyó déli lejtőin. Kiss Ervin kiemeli a Fáy –Vörösmarty- Ferenczy szőlőültetvényeket, természetesen leírva a reformkori nagy találkozók történetét. Dülök szerint ismerteti a szőlőtermő helyeket, s kiválóan minősíti az 1945. előtti uradalmi szőlők művelési módját és a szőlők minőségét. Az utóbbi kapcsán személyesen megkereste a Károlyi család volt vincellérét, Dóman Mihályt, továbbá Mike József szőlősgazdát is, elismerve, hogy a „régiektől” milyen sokat lehet tanulni.

Kiss Ervin tanulmánya részletesen foglalkozik Fót éghajlatával, talajviszonyaival, s azzal is, hogyan változott az idők folyamán a település területének megoszlása művelési áganként, hogyan hódít teret a főváros közelsége révén a kertészeti növények - a paradicsom, uborka, spárga - elterjedése, termesztése. A szakember gazdagon ismerteti a Fótra jellemző szőlőművelési szakmai fortélyait, s számos csemegeszőlő fajtát ajánl telepítésre. Mint tudjuk, az 1860-as évek elején az Észak-Amerikából behurcolt filoxéra (szőlőgyökértetű) két évtized alatt elpusztította Európa számos szőlőültetvényét, a fóti Somlyó szőlőt is. Kiss Ervin tanulmányában írja, fontos lenne újra betelepíteni szőlővel a Fáy présház alatti déli lejtőt, mégpedig a hagyományos tökeműveléssel. A mai tulajdonosok összefogásával vagy a terület kiváltásával szép kultúrtájat lehetne varázsolni a Somlyó oldalán.

A fóti születésű kiváló szőlészeti szakember, emlékének adóznánk, s gazdagítaná helytörténeti kiadványainkat, ha sikerülne megjelentetni Kiss Ervin Fót szőlőkultúrája c. páratlan munkáját. A kézirat a Városi Könyvtárban elérhető, s minden fóti szőlősgazdának ajánlható.

Molnár Krisztina

ÁLLATTENYÉSZTÉS FÓTON

Dr. Kisorbán Kálmán 1925-ben került Fótra. Itt nősült meg. Felesége, Erdélyi Ibolya (Erdélyi Zoltán főjegyző lánya) volt. Kossuth utcában laktak egy nagy kerttel rendelkező házban.

Nagyon szerettek kertészkedni. Kiváló tudással művelték. A csodálatos Napsugár őszi-barack, valamint a szép nagy Kálmán körtéjük ízét most is a számban érzem. Minden gyümölcs, zöldség kiváló minőségben náluk, a kertjükben megtalálható volt. 1926-ban Dr. Kisorbán Kálmánt községi állatorvosnak választották meg. Mogyoród, Sikátor, Fót lakosainak állatain kívül a TSZ megalakulása után annak állatállományának orvosi felügyeletét is ő látta el negyven éven át. Oldalkocsis motorkerékpárral közlekedett. Gyermekkorom példaképe a DOKTOR BÁCSI (mi így hívtuk) volt. Sokat tanultam tőle biológiából, kémiából. Példát mutatott emberségből, szeretetből.

Huszai Gábor Monográfia c. könyvében olvashatjuk Dr. Kisorbán Kálmán községi állatorvos közlését a fóti állattenyésztés helyzetéről, a teljesség igénye nélkül.

Az uradalomban az igásállat magyar fajta, csak tejelő tehenészetben tartják a szimenthálit. A kisgazdák körében a jól tejelő tehenek tenyésztése a tenyészirány. Törzskönyvezett apaállatokat csak 1935. november 1 óta tartott a község.

Az uradalom fokozatosan áttért a frieslandi típusú juhajtásra. Kb:100 db törzskönyvezett frieslandi juhuk volt. A Károlyi uradalom fóti és sikátori gazdaságában együttvéve mintegy 30 pár ökör és 16 pár igáslovat tartottak munkában. A szántást és a nehezebb munkákat ökrös fogatok, a fuvarozást pedig lófogatok végezték. Mezőgazdasági munkánál csak emberi, illetve állati erőt használtak, szociális, gazdasági okokból. 1935-ben a kisgazdák tulajdonában 238 pár ló volt. Szántóföldjük 4000 kataszteri hold, tehát 1 pár lóra 16.8 kat. hold esett megművelésre.

A múlt században Károlyi István gróf nagy ménest tartott. Nagy arányban folyt a lótenyésztés, ami a század végére összezsugorodott.

Az uradalom tejtermelése számottevő, a kisgazdáké is jó.

Az uradalom Sikátoron 200 fejős tehenet tart. Napi tejtermelésük 2000 liter. Az újpesti és budapesti tejcsarnokokban árusítják. A kisgazdáknak 220 tehenük, napi tejtermelésük 2200 liter volt. Egy liter tej ára 18-22 fillér. Állatbiztosítás nem volt, pedig kellett volna. Sertés a községben 676 db lelhető. Az uradalomban Yorkshire, Berkshire hússertéseket tenyésztettek. A kisgazdák és a törpe birtokosok a váci és gödöllői vásárból szereztek be szükségleteiket.

1928-ban baromfi összeíráskor 2000 baromfit számláltak meg. Mint más fajta baromfit az állatorvos 20 indiai futókacsáját lehet megemlíteni. Galamb tartása elterjedt volt a fiatal gazda legények körében. Méhészettel az értelmiség foglalkozott. Kaptáros módon művelték. 1913-ban három méhésznek 42 kaptára volt. Évi 5 mázsa méztermeléssel. Sellyemhernyó tenyésztéssel 1934-ben 5 szegény kisiparos foglalkozott. Évi termelés családonként 120 kg volt. Egy kg 80 fillérbe került.

Az állat-egészségügyi viszonyok jók voltak. Leggyakoribb betegség a sertéspestis, és a légy csípés okozta daganatok. A védőoltások eléggé használatosak voltak, de elterjedésükben nagy akadályt jelentett a szérum drágasága. Nyolc pengőbe került egy malac oltása.

Elekné Szemők Erzsébet

Felhasznált irodalom: Huszai Gábor: Monográfia Fót, 2000.

dr. Kisorbán Kálmán körállatorvos számlája, 1946.

A számlán szereplő igen magas érték bizonyára a keltezés szerinti időszak rendkívül magas inflációjával magyarázható. – (a szerk.)

Budapest, 1946. június 17.
X., Kőbányai-út 52.

MAGYAR OLTÓANYAGTERMELŐ INTÉZET R. T.
SÜRGÖNYCÍM: MAGYOLTÓ BUDAPEST.
TELEFON: 184-347.
KA.
Postatakarékpénztári eszék száma: 26.339
Bankfolyósítási:
Magyar Orv. Közp. Takarékpénztár

SZÁMLA

Szám: 2378.

Méltóságos
Nagyságos
Tekintetes

A számlát a m. Döntésközvetési Bizottság 1943. IV. sz. engedélyje alapján pénzben fizetik.

dr. Kisorbán Kálmán körállatorvos úrnak

F o t .

Tisztelettel értesítjük, hogy f. hó 17-én. ~~átrendelt~~ rendelt alant részletezett oltóanyagokat ~~megvásárolt~~ kiszolgáltattuk ~~csendes~~ ~~postacímre~~.

Kiváló tisztelettel: *J. Varga*
MAGYAR OLTÓANYAGTERMELŐ INTÉZET R. T.

adag lépfene sanoninos vakcina egy oltásra	
szarvasmarháknak, lónak ar. P	
juhoknak " "	
" lépfene spórás vakcina I–II. oltásra	
szarvasmarháknak, lónak " "	
juhoknak " "	
" sertésorbánc vakcina I–II. oltásra " "	
2 x 2 kem. sertésorbánc kóroanyag vegyes oltásra	116.480.000.000.-
" sercegő üszök formol vakcina " "	
" baromfikolera vakcina " "	
" sertéspestis vírus " "	
" sertéspestis szérum " "	
" sertéspestis + orbáncfertőzőhatású szér. " "	
" lépfene szérum " "	
" sertésorbánc szérum lóból termelve " "	
100 " sertésorbánc szérumsertésből termelve	1.747.200.000.000.-
" mirigykór szérum " "	
" pasteurellosis (szepitíémia) szérum " "	
" baromfikolera szérum " "	
portó ar. P	
edényzet és csomagolás	62.400.000.000.-
7% ált. forg. adó	134.830.000.000.-
	2.069.910.000.000.-
bg. ill.	8.320.000.000.-
Készpénzben kiegyenlítve Összesen ar. P	2.069.230.000.000.-
A postai díjat címzett telephelyén fizeti, ennek következtében nem állítottuk be a számlába. Per esetére az anyag kifogástalan átvételével a címzett aláveti magát a járásbíróság hatáskörének és a budapesti központi bír. járásbíróság kizárólagos illetékességének. Tojásitási és fizetési hely Budapest. — Postai késedelmekért és töréskért az Intézet nem szavatol.	P 8.320.000.000.-

Az anyagok alkalmazásán előtt az utasítások figyelmes elolvasását kérjük.

AZ ELFELEDETT FAHAMU

Amikor én még kislány voltam, nyári estéken sokszor ültünk a pattogó tűz körül. Nyárson süttöttük a szalonnát és a parázsban sült krumplival ettük vacsorára. Nagypám mesét mondott a hamuba sült pogácsáról, s mi gyerekek tátott szájjal hallgattuk.

Bölcs nagyanyám másnap gondosan összegyűjtötte az elégett fának hamuját, mondván jó lesz az még sok mindenre. Került is belőle a tyúkölba, hogy ne legyenek tetvesek a lábas jószágok, jól behintette a tollukat. Aztán Morzsa kutya büdös bundáját is megszórta, hogy elvegye a szagát a csahosnak. Nem volt akkoriban divat a kutyákat fürdetni. Rossz tepsibe téve alomnak a kiscicáknak is rakta a hamut. Mivel falun angol WC nem volt, így a budi ülőkéjét is fahamu lúgos oldatával sikálta, fertőtlenítette le nagyanyám.

De volt hamu kupac mindenütt, a pincében, padláson, az istállóban a rágcáslok, egerek, patkányok, rovarok távoltartása végett. Emlékszem, ha sok tojást tojtak a tyúkok, kupolykába téve jól megszórta hamuval nagyanyám, hogy tovább elálljon, ne zápujjon meg időnap előtt a tojás. Aztán a konyhai kormos lábasokat, edényeket sárga homokkal kevert nedves hamuval tisztította meg, de olykor, ha kifutott az étel, akkor a sparheltet is.

A letűnt kor emberei mennyi tudással rendelkeztek, az élet nagy mesterei mily csodás dolgokat tudtak. A ma emberei csak leveszik az üzletek polcairól a nehezen lebomló, mérgező vegyületekkel teli flakonokat, nem is gondol arra, mennyi kárt okozhatnak használatával.

Kutakodtam egy kissé, hogy emlékezetemen kívül még mi mindenre lehet felhasználni a fának hamuját. Növényvédelemre – az ókori görögök és a középkori szerzetesek már használták. Az elégett fa hamuja kiválóan alkalmas trágyázásra, de csak vékony rétegben szórjuk szét a talajra. A komposztáló anyaghoz keverve só és lúg oldódik ki belőle. A hamu káliumot, foszfort, kalciumot valamint hasznos nyomelemeket tartalmaz. A növények fejlődéséhez igen kedvező, kiváltképp kedveli a paradicsom, bab, borsó, fohagyma, szőlő, de egyes virágfajta is, mint pl. a rózsza.

A kártevők ellen a veteményes ágyások közé szórjuk ki, de bevethetjük a hangyainvázio ellen is. A levéltetvek, pajzstetvek ellen is hatásos szer, csak hintsük be a fertőzött leveleket, lombokat, fák ágait. Egy vastag réteg hamuval beszórt talaj megvédi a növényeket a téli fagyoktól.

A hamu, mivel sót tartalmaz, ezért alkalmas télen járdák, utak felszórására, jégmentesítésére. A mosáshoz készíthetünk mosólúgot. Egy rész fahamut négy rész vízzel forrázunk le, majd hagyjuk egész nap ülepedni. A sárgás színű lúgot szűrjük le a szennyeződéstől. Az adagolás a hamulúg töménységétől függ. A lúgoldat töménységének fajsúlyát tojással tudjuk megállapítani. 15 % os oldatban úszó tojásnak a fele emelkedik ki a folyadékából. 8 %-os oldatból az 1/4 része, míg a 4 %-os lúgban a tojás már lebeg.

Mivel a lúg tisztító hatása az egyes fafajták kálium tartalmától függ, hamujukból eltérő erősségű lúg keletkezik. A hamulúg maró hatású folyadék, ezért jól záródó, feliratozott üvegben tárolandó! Gyerekek elől zárjuk! Ne használjuk soha vegyszerrel kezelt faanyagból nyert, illetve szén égési termékéből maradt hamut. A keletkezett hamu mérgező anyagokat tartalmaz

Varga Jánosné

Felhasznált forrás: Bohács Ádám Agrároldal: A fahamu felhasználása a kertben

1/ Kupolyka: szűk szájú gyékényből font tároló

2/ Sparhelt : sütésre, főzésre alkalmas tűzhely

Falusi színjátszás Fóton
III. rész

A KISALAGI SZÍNJÁTSZÓ CSOPORTOK

Az 1939-es Muharay féle faluszínpadi előadás nagy sikert hozott a fóti előadóknak. Bár a faluszínpad előadásait országosan betiltották, a fóti emberek „játékos kedvét” nem lehetett elvenni. A következő évtizedek során több csoport is alakult.

Most a kisalagi színjátszókra emlékezünk – kiknek egyik kabaré előadását én is láttam kisgyermekként, s így hatvan év távlatából még mindig jól emlékszem bizonyos jelenetekre. Gondolom ez is azt bizonyítja, hogy érdekes előadás volt – hiszen, mint tudjuk, a gyerekek eléggé kritikus nézők. A visszaemlékezést egy illetékes személy – **Jassó Péter** írta meg, aki maga is részt vett szüleivel együtt az előadásokon.

„A kisalagi színjátszó kör története az 1950-es évek második felében kezdődött. Ebben az időben a kisalagi iskola két tanteremből állt, csak az alsó tagozatos diákok tanulhattak itt (az első és a harmadik, valamint a második és a negyedik osztályosok egy-egy közös tanteremben). A felsősöknek a fóti iskolákba kellett járni!

1958-ig a különböző iskolai rendezvényeken a gyerekek versmondással, valamint az egyik szülő (Hack Ica néni) vezetésével és tangóharmonikás kísérettel a furulya csoport lépett fel.

1958-ban az akkori iskolaigazgató, Herczegh Mátyás ösztönzésére az egyik szülő, Jassó József megalapította a gyermek színjátszó kört.

A színjátszás egy „gyermek Csinn Bumm csoporttal” kezdődött, elsősorban harmadik, negyedik osztályos tanulók szereplésével.

A gyerekek számára készült műsor nagy sikert aratott a Kisalagi Művelődési Házban.

A sikernek híre ment, meghívások érkeztek Fótról, Dunakeszről és néhány környező településről.

A gyerekcirkusz fellépett Újpesten a Dallos Ida Művelődési Házban is.

A legnagyobb élményt a Fővárosi Állatkert nagyszínpadán, a több száz gyermek előtti fellépés jelentette a szereplőknek.

Az ifjúság jól szórakozik az előadás alatt!

1960-ban megalakult a felnőtt színjátszó csoport is.

A színjátszó csoport magját négy család: Jassó (József és Gizella), Korn (Tamás, és Gyögyi?), Németh (Béla és Margit) és Schumeth (István és Júlia) házaspár alkotta. Hozzájuk csatlakozott még Szabó Teri, Váradi

Koldus és királyfi
(Bakonyi Sári, Jassó Péter, Winterkorn József, Fehér Panni)

Hédi, a fiatalabb Schumeth Julika, Szűcs József és Jassó Péter.

A csapat gerince: Korn, Németh, Schumeth, Jassó család és Váradi Hédi.

A díszletezést, sminkelést, világítást döntően a Juhász László, Tolvaj Sándor, Jassó József hármas végezte.

A díszletekhez szükséges fa és textilanyagokat a Magyar Pamutipar adta.

Az egész estés előadások döntően kabaré és zenés elemeket tartalmaztak. A Kisalagi Kultúrházban

tartott nagy sikerű, telt házas előadásoknak hamar híre ment, és a színjátszó csoport meghívást kapott Fótra és az akkori Váci Járás több településére is: Dunakeszről Veresegyházán, Vácrátóton, Vácharnyánon át Vácig.

Mivel az esti előadások után sokszor már nem volt vonatközlekedés, a színjátszók a legtöbb esetben az éjszakai a helyi iskolák tantermeiben töltötték.) Nagyon jó társaság volt, szinte családi hangulatban – tehát ez sem okozott problémát!

A költségeket (utazás, jelmezek...) minden színjátszó magának fizette!! A jegyeladásból származó bevételek kisalagi fellépés esetén teljes egészében a Kisalagi Iskolához kerültek, „vendégfellépés” esetén pedig a bevétel felét a helyi, másik felét pedig a Kisalagi Iskola kapta.

A bevételek elköltéséről a Kisalagi Iskola mindenkorai igazgatója (Herczegh Mátyás, Horváth Lajos és Katona Béla) valamint a SZMK döntött! Többnyire táboroztatásra, sátrak vásárlására, majálisok megrendezésére költöttek, de ebből vásárolták az iskola első (Kislag második) televízióját is!

A színjátszó kör története 1964-ben ért véget, amikor az „alapítók” gyermekei mind „kinőtték” az általános iskolát.”

Minden olvasó nevében köszönöm ezt a visszaemlékezést, remélem más is kedvet kap hozzá, hogy a többi csoportról is írjon, pl. a dr. Závodszy Elek, vagy a Kollár János bácsi által vezetett színjátszó csoportokról!

A képek Jassó Péter tulajdonában vannak!

Szűcs Mária

Jassó Péter és Schumeth Juli

A csapat nagy része. Felső sor: Korn Gyöngyi (nem szerepelt) Korn Tamás, Korn Gyöngyi néni, Váradi Ica, Schumeth Julika néni, Schumeth István, Németh Margit

A főtí Értéktörző Hírlevél, kiadja a Windhager Kft. Decens Kiadója. • ISSN 2786-4006

• Kiadó, szerkesztőség: 2120 Dunakeszi, Vörösmarty u. 2. • Telefon: 06-30-335-9050

• windhager@decens.eu • www.decens.eu • Főszerkesztő: Windhager Károly

• Nyomdai előkészítés: Kontreczki-Catalan Júlia • Nyomda: Profithill Kft. Mogyoród

Kiadónk fenntartja a jogot, hogy a kapott cikkeket szükség szerint átszerkeszti, lerövidíti, vagy kihagyja.

A beküldött írásokat és képeket nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

